

Społeczno-pastoralne przesłanie z wybranych kazań „pasterkowych” kard. Karola Wojtyły w latach 1968–1977

Łukasz Buksa OFM

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie <https://ror.org/0583g9182>

lukasz.buksa@upjp2.edu.pl <https://orcid.org/0000-0003-4309-2438>

ks. Dariusz Nawara

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie <https://ror.org/0583g9182>

dariusz.nawara@doktorant.upjp2.edu.pl <https://orcid.org/0000-0002-0806-9243>

Ks. Karol Wojtyła został nominowany krakowskim biskupem pomocniczym 4 lipca 1958 roku przez papieża Piusa XII. Od 30 grudnia 1963 roku zaczął pełnić funkcję arcybiskupa metropolity. 26 czerwca 1967 roku na konsystorzu w Bazylice św. Piotra w Rzymie otrzymał insygnia kardynalskie od Pawła VI. Jego świątynią tytularną stał się kościół św. Cezarego w Pałacu, który znajduje się nieopodal ulicy via Appia i bramy św. Sebastiana. Razem z nim kreowano wtedy 26 kardynałów.

Urząd biskupa krakowskiego i funkcję kardynała pełnił w okresie, kiedy władze komunistyczne próbowały za wszelką cenę zatrzymać dynamikę rozwoju Kościoła. Zasłynął jako wielki orędownik w sprawie budowy nowych świątyń, w których mogliby gromadzić się wierni, by oddawać cześć Bogu i uczestniczyć w sprawowaniu sakramentów. Między innymi dzięki jego odważnej i nieugiętej postawie kierownictwu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w latach 1956–1970 nie udało się w pełni osiągnąć żadnego z zaplanowanych celów. Uszczuplono wprawdzie stan majątkowy duchowieństwa, pozbawiono duszpasterzy wielu instytucji, ograniczono budownictwo sakralne. Zastosowane metody administracyjne przyniosły jednak niewielkie korzyści komunistom, a w dodatku doprowadziły do powstania wielu społecznych konfliktów. Systematycznie wzrastała liczba kapłanów. Zjawisko to

otwierało Kościołowi drzwi do tworzenia nowych placówek duszpasterskich i utrudniało skutecznie komunistyczną indoktrynację¹.

W niniejszym artykule przedstawimy najpierw tło społeczno-historyczne czasów, w których Karol Wojtyła posługiwał w archidiecezji krakowskiej jako kardynał. Następnie dokonamy analizy wybranych kazań „pasterkowych”, które wygłosił w latach 1968–1977. Dostęp do ich treści uzyskano dzięki życzliwości Instytutu Dialogu Międzykulturowego im. Jana Pawła II w Krakowie. Metoda pracy przy powstawaniu artykułu to źródłowa analiza teksów z uwzględnieniem aktualności przesłania kierowanego do wiernych zamieszkujących krakowskie osiedla, na terenie których podejmowano walkę o budowę świątyń.

Kazania „pasterkowe” kard. Wojtyły nie zostały jeszcze poddane analizie. Warto jej dokonać, ponieważ znajdują się w nich wskazówki, które doprowadziły do zjednoczenia wiernych na terenie krakowskich parafii oraz pomogły w powstaniu świątyń, w których do dziś możliwe jest sprawowanie kultu religijnego. Kazania mają jednak wymiar ponadczasowy. Zmieniły się warunki, ale ciągle istotna dla wspólnoty Kościoła jest jedność w wierze i w działaniu, a to fundament dla działalności ewangelizacyjnej i charytatywnej.

Tło społeczno-historyczne

Po objęciu stanowiska pierwszego sekretarza KC PZPR przez Edwarda Gierka w 1970 roku w społeczeństwie polskim obudziły się wielkie nadzieje. Zostało wydanych kilkanaście zezwoleń na odbudowę świątyń lub na ich budowę, zwłaszcza w rejonach, gdzie „problem ten wywołuje ostre konflikty z ludnością”². Było to efektem jedynie propagandowej normalizacji stosunków między państwem i Kościołem. Partia nie chciała dopuścić do nadmiernej liberalizacji, którą strona kościelna mogłaby odczytać jako słabość systemu. Wyraźnie zazaczyły to w swoim

1 Por. R. Gryz, „Na masowe budownictwo sakralne nie pójdziemy”. *Ekipa Gierka wobec budowy katolickich świątyń (1970-1980)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 4 (2005) nr 1, s. 123.

2 *Tajne dokumenty Biura Politycznego. Grudzień 1970*, oprac. P. Domański, Londyn 1991, s. 211–212, 215.

przemówieniu we wrześniu 1971 roku Stanisław Kania, który pełnił wówczas funkcję sekretarza KC: „nie zapłaciliśmy i nie zapłacimy tak wysokiej ceny, jaką zapłacono w 1956 r. za pozyskanie Kościoła. Była to cena wysoka: masowy powrót religii do szkół i masowe sakralne budownictwo”³.

Starania Episkopatu Polski zostały przeanalizowane przez Wydział Administracyjny KC PZPR, który przyglądał się polityce wyznaniowej prowadzonej w ostatniej dekadzie. W 1970 roku wydano dokument, w którym zaznaczono, że biskupi podejmują wiele starań celem zwiększenia liczby kaplic i kościołów, ponieważ widzą w tym jeden ze sposobów przeciwstawiania się laicyzacji. Stratedzy tego wydziału zarzucali sobie to, że nie byli konsekwentni w skłócaniu biskupów. Wydali zalecenie, by kwestie budowy świątyń były rozpatrywane indywidualnie. Pozytywnie miały być załatwiane tylko pod warunkiem, że dany biskup przez dłuższy czas dowiedzie swojej lojalności wobec państwa. Ostateczne decyzje miał podejmować zespół składający się z Urzędu do spraw Wyznań, MSW i Wydziału Administracyjnego KC. Złożenie wniosku leżało po stronie zespołów wojewódzkich, które działały pod przewodnictwem pierwszych sekretarzy KW. Miały one również uprawnienia do decydowania o remontach lub przebudowie obiektów sakralnych⁴.

Ważną rolę w komitetach partyjnych i wydziałach administracyjnych pełniły tzw. trójki polityczne, czyli kolegialne organy, które opiniowały wnioski składane przez wydziały do spraw wyznań. W ich szeregach mieli wchodzić przedstawiciele Służby Bezpieczeństwa, partii oraz Wydziału do spraw Wyznań, jednak w praktyce skład zespołu zazwyczaj nie ograniczał się tylko do trzech osób. W zebraniu dotyczącym lokalizacji kościoła w Mistrzejowicach w 1973 roku uczestniczyło osiem osób, „począwszy od I sekretarza Komitetu Dzielnicowego PZPR w Nowej Hucie, a skończywszy na kierowniku Oddziału Urbanistyki Zarządu

3 H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944-1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997, s. 302.

4 Por. *Analiza polityki wyznaniowej w latach sześćdziesiątych w PRL sporządzona w czerwcu 1970 r. przez Wydział Administracyjny KC PZPR*, [w:] *Tajne dokumenty państwo-Kościół 1960-1980*, Londyn 1996, s. 318, 323, 332.

Gospodarki Przestrzennej i Ochrony Środowiska w Krakowie”⁵. Nie wziął w nim udziału przedstawiciel SB, prawdopodobnie dlatego, że było to wstępne posiedzenie tzw. zespołu roboczego, stąd jego obecność nie była na tym etapie konieczna.

Na progu lat 70. w dalszym ciągu niezbędna była akceptacja władz centralnych w sprawach przedsięwzięć inwestycyjnych. Utrzymano tym samym zarządzenie obowiązujące od czerwca 1958 roku. Znowelizowano prawo budowlane, które pozostawało w mocy od 1961 roku. Projekt ustawy z 6 maja 1974 roku był pełen restrykcji i przepisów, których celem było utrudnienie powstawania nowych świątyń. Odpowiedzią Episkopatu Polski był memoriał wydany 16 sierpnia 1974 roku, w którym wyrażono sprzeciw wobec postanowień ustawy. Wcześniej podczas obrad 129. Konferencji Episkopatu w dniach 9–10 lutego 1972 roku KEP powołała Komisję do spraw Budowy Kościołów, co zostało odebrane jako działania polityczne i wrogie, związane z przedterminowymi wyborami zaplanowanymi na 19 marca 1972 roku. „Próby narzucenia Kościołowi własnej polityki, po konfrontacji z autentycznymi pragnieniami społeczeństwa, spełżyły na niczym. Władzom partyjno-państwowym pozostało ręczne sterowanie kwestiami związanymi z szeroko rozumianym budownictwem sakralnym. Realizowano to przez wydawanie śladowej liczby zezwoleń, pokrętne uzasadnianie ograniczeń i tuszowanie prawdy, zapobieganie «dzikim» budowom i represje wobec ich organizatorów”⁶.

Walka o pozwolenie na budowę nowych świątyń była podejmowana w kilku rejonach Krakowa, zwłaszcza w Nowej Hucie. Starania w Bieńczykach rozpoczęły się już w maju 1952 roku, kiedy funkcję proboszcza objął ks. Stanisław Kościelny. Zezwolenie zostało wydane dopiero po tzw. „odwilży październikowej” w 1956 roku, dokładnie 27 listopada. Kilka miesięcy później 14 lutego 1957 roku ustalono lokalizację świątyni. Miała powstać na osiedlu Teatralnym. 17 marca poświęcono krzyż, który ustawiono na placu budowy. Projekt kościoła został ostatecznie złożony w Wydziale Architektury i Nadzoru Budownictwa

5 R. Gryz, „*Na masowe budownictwo sakralne nie pójdziemy*”..., dz. cyt., s. 126.

6 R. Gryz, „*Na masowe budownictwo sakralne nie pójdziemy*”, dz. cyt., s. 128.

w Krakowie 7 sierpnia 1958 roku. W międzyczasie nastąpiło jednak pogorszenie stosunków między Kościołem i państwem, co doprowadziło do zawieszenia budowy. W 1960 roku rozwiązano Komitet Budowy Kościoła w Nowej Hucie-Bieńczycach, członków ukarano grzywnami, a dwa miliony złotych zebrane na budowę zarekwirowano i przeznaczono na powstającą Szkołę Tysiąclecia w Nowej Hucie⁷. Kuria otrzymała decyzję o przekazaniu parceli, na której miała powstać świątynia, pod budowę szkoły, co wiązało się z nakazem usunięcia krzyża. Był to element akcji „1000 szkół na Tysiąclecie”, którą ogłoszono jako świętką odpowiedź na przygotowane przez Kościół obchody tysięcznej rocznicy chrztu Polski. Władysław Gomułka w jednym z przemówień zaznaczył: „Nie kościołów i kaplic brak w naszym kraju, lecz mieszkań, szkół, szpitali”⁸. 27 kwietnia przyjechał spychacz, aby wyrównać teren i podważyć krzyż. Ks. Bolesław Przybyszewski zaświadczył, że w jego obronie stanął tłum, a następnego dnia robotnicy z Nowej Huty. Przy krzyżu według jego relacji śpiewano religijne pieśni i palono świece. Modliły się tam tysiące osób. Postrzelono 6 spośród nich, 147 zamknięto w więzieniu, w 170 przypadkach sąd wydał wyroki od 6 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności⁹. Podczas symbolicznej walki o krzyż zniszczono kilka pojazdów milicyjnych oraz siedzibę Dzielnicowej Rady Narodowej. Władysław Gomułka określił obrońców „resztkami antyspołecznych szumowin”¹⁰. Krzyż został ocalony, jednak pozwolenia na budowę nie wydano. Zapewnienie o tym, że w Bieńczycach zostanie wybudowany kościół, otrzymał dopiero abp Karol Wojtyła w lipcu 1965 roku po mianowaniu tam proboszczem ks. Józefa Gorzelanego. W 1966 roku parafianie z Bieńczych określili mający powstać kościół mianem Pomnika Tysiąclecia Chrztu Polski. Projekt rozbudowy kaplicy został zatwierdzony po roku, po wprowadzeniu wielu ograniczeń i zmian.

7 Por. J. S. Wroński, *Dwa kościoły w Nowej Hucie-Bieńczycach. Dramatyczne dzieje budowy*, „*Analecta Cracoviensia*” 36 (2004), s. 570–574.

8 List W. Gomułki do Episkopatu Polski, 27 V 1959, [w:] P. Raina, *Stefan Kardynał Wyszyński, Prymas Polski*, t. 2, Londyn 1979, s. 304–305; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2003, s. 168.

9 Por. B. Przybyszewski, *Zarys dziejów diecezji krakowskiej (do roku 1994)*, Kraków 2000, s. 210–211.

10 G. Kucharczyk, *Czerwone karty Kościoła*, Poznań 2002, s. 232.

Plac pod budowę poświęcił kard. Wojtyła 14 października 1967 roku. Kamień węgielny wmurowano 18 maja 1969 roku. Budowa była śledzona przez funkcjonariuszy SB. Pracowało przy niej około 3 tysięcy osób. Nie pobierały one wynagrodzenia i robiły to dobrowolnie. Materialnie wspierali prace zagraniczni dobroczyńcy. W 1971 roku zamontowano podstawę krzyża, który był głównym elementem konstrukcyjnym kościoła. Dwa lata później uzyskano pozwolenie na oddanie do użytku Kaplicy Pojednania¹¹. Nową świątynię kard. Wojtyła konsekrował 15 maja 1977 roku. Podkreślił, że ten kościół „został nie tylko wymodlony, ale też dosłownie wywalczony, wydarty «władzy ludowej» przez polskich robotników”¹².

Wielka potrzeba utworzenia parafii była w Mistrzejowicach. W 1971 roku osiedle Tysiąclecia było zamieszkiwane przez około 10 tysięcy ludzi, a na powstającym osiedlu Złoty Wiek miało się osiedlić kolejne 6 tysięcy. Część wiernych przypisano do jednostek administracji kościelnej w Bieńczycach i Raciborowicach. Pozostali nie brali udziału w praktykach religijnych. Starania o zezwolenie na utworzenie parafii i budowę świątyni podejmował m.in. kard. Wojtyła, który w jednym z pism skierowanym do władz podkreślał: „Potrzeba społeczna doprowadziła do trudnej, kontrowersyjnej i niezdrowej sytuacji, w rezultacie której powstał punkt katechetyczny, w którym prowadzona jest katechizacja już obecnie około 1000 dzieci”¹³. Ostatecznie pismo z kurii zostało przyjęte przez władze państwowe bez zastrzeżeń 20 września 1976 roku, dzięki czemu możliwe stało się utworzenie nowego ośrodka duszpasterskiego, który obejmował 30 tysięcy mieszkańców Nowej Huty. Funkcję proboszcza powierzono ks. Mikołajowi Kuczkowskiemu, który miał do pomocy pięciu wikariuszy. Świątynia pod wezwaniem św. Maksymiliana Kolbego została wybudowana w latach 1975–1979¹⁴.

11 Por. J.S. Wroński, *Dwa kościoły w Nowej Hucie-Bieńczycach. Dramatyczne dzieje budowy*, „*Analecta Cracoviensia*” 36 (2004), s. 574–579.

12 G. Kucharczyk, *Czerwone karty Kościoła*, dz. cyt., s. 232

13 J. L. Franczyk, *Na fundamencie Krzyża. Kościół katolicki w Nowej Hucie w latach 1949–1989*, Kraków 2004, s. 198.

14 Por. J. Krzysztoń, *Kościół katolicki w Nowej Hucie w okresie gierkowskim. Rozwój sieci parafialnej i budownictwa sakralnego*, „*Studia Sandomierskie*” 26 (2019), s. 180.

Od połowy lat 60. podejmowano żmudne starania o zezwolenie na budowę świątyni na Wzgórzach Krzesławickich. Ks. Jan Hyc, który był administratorem parafii, tworzył na jej terenie punkty modlitewno-katechetyczne bez zgody władz. W styczniu 1972 roku grupa mieszkańców z osiedli Na Stoku, Wzgórza Krzesławickie i Grębałów skierowała pisemną petycję o wydanie zgody na budowę. Władze szykanowały parafian i kapłanów, którzy angażowali się w tę sprawę. Pozwolenie wydał Edward Barszcz, prezydent miasta Krakowa, jednak nastąpiło to dopiero 24 maja 1980 roku. Nową parafię erygował rok później kard. Franciszek Macharski, a świątynia pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego powstała w latach 1982–1987¹⁵.

Na osiedlu Krowodrza zaczątkiem parafii również stały się punkty katechetyczne. Jako pierwszy organizował je ks. Jan Dziasek, mianowany w czerwcu 1971 roku przez kard. Wojtyłę do sprawowania duszpasterskiej opieki na osiedlu, które powstawało. W utworzonych punktach zaczęto sprawować nabożeństwa dla dzieci i młodzieży. 13 grudnia 1971 roku w tajemnicy przed władzami, ks. Dziasek odprawił pierwszą Eucharystię w punkcie katechetycznym zlokalizowanym przy ul. Pod Fortem 33¹⁶. Działania te prowadziły do zjednoczenia wspólnoty, która zaczęła upominać się o pozwolenie na budowę kościoła. Wydano je 27 listopada 1977 roku, a projekt został zatwierdzony dwa lata później.

W związku z powiększaniem się osiedla Azory po 1965 roku konieczne stało się postawienie większego kościoła. Po wielu latach starań w 1973 roku zostało wydane pozwolenie. Podjęto budowę świątyni i klasztoru. W dzieło to ofiarnie angażowali się sympatycy zakonu i mieszkańcy osiedla. Kamień węgielny pochodzący z grotty Zwiastowania w Nazarecie wmurował kard. Wojtyła dnia 4 maja 1974 roku. Metropolita krakowski dokonał poświęcenia dolnej kaplicy 8 grudnia 1974 roku, natomiast 15 grudnia 1975 roku – kościoła górnego

15 Por. J. S. Wroński, *Kościół Miłosierdzia Bożego...*, dz. cyt., s. 52; J. Krzysztonek, *Kościół katolicki w Nowej Hucie...*, dz. cyt., s. 186.

16 Por. Parafia Rzymskokatolicka Świętej Jadwigi Królowej, *Początki Parafii*, <https://swietajadwiga.diecezja.pl/historia/poczatki-parafii> (dostęp: 17.11.2023).

w stanie surowym. Świątynię konsekrował natomiast kard. Franciszek Macharski 8 grudnia 1979 roku¹⁷.

Przesłanie wybranych kazań „pasterkowych” kard. Wojtyły w latach 1968–1977¹⁸

Kryterium, według którego pogrupowane zostały kazania, jest miejsce ich wygłoszenia. Kard. Karol Wojtyła w czasie sprawowania urzędu metropolity krakowskiego wstawiał się za ludźmi, którzy pragnęli gromadzić się na modlitwie i sprawowaniu Eucharystii w godnych miejscach. Jako kardynał w latach 1968–1977 zawsze celebrował bożonarodzeniową mszę świętą w nocy pod gołym niebem lub pod prowizorycznym zadaszeniem. Czynił to dwa razy w Nowej Hucie-Bieńczycach, jeden raz na Azorach, dwukrotnie w Mistrzejowicach, trzy razy na Wzgórzach Krzesławickich oraz dwukrotnie na osiedlu Krowodrza.

W Nowej Hucie-Bieńczycach ówczesny metropolita krakowski wygłosił kazanie na pasterce najpierw w 1968 roku. Kierując życzenia do wspólnoty parafialnej, zaznaczył, że jej historia jest znana w Polsce i na całym świecie: „Znana jest Wasza żarliwa wiara i miłość Kościoła, której przez tyle lat dajecie dowody, trwając tutaj cały Boży rok pod gołym niebem, i tą swoją wytrwałością budując Kościół”¹⁹. Treść homilii z tego roku kierowana była do dobroczyńców i rodaków zza oceanu, „którzy przy każdej okazji pytają o Kościół w Nowej Hucie”²⁰. Wojtyła widział w powstającej świątyni znak całego narodu polskiego i emigracji. Upatrywał w niej „symbol nowego tysiąclecia wiary w naszej Ojczyźnie”²¹. Biskup zauważył, że kościół jest już budowany, gdyż wy-

17 Por. Parafia Rzymskokatolicka Niepokalanego Poczęcia NMP, *Historia Kościoła Parafialnego pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP i Klasztoru Franciszkanów (Reformatów) w Krakowie-Azorach*, <https://parafia-azory.pl/index.php/historia-kosciola> (dostęp: 17.11.2023).

18 Wszystkie analizowane kazania, które wchodzą w skład niniejszego artykułu, otrzymano dzięki życzliwości Instytutu Dialogu Międzykulturowego im. Jana Pawła II w Krakowie.

19 K. Wojtyła, *Kazanie wygłoszone w czasie pasterki w Nowej Hucie*, AKKW E III 5.

20 K. Wojtyła, *Kazanie wygłoszone w czasie pasterki w Nowej Hucie*, dz. cyt.

21 K. Wojtyła, *Kazanie wygłoszone w czasie pasterki w Nowej Hucie*, dz. cyt.

loniły się z ziemi jego fundamenty. Wyraził nadzieję na to, że niedługo zostanie poświęcony jego kamień węgielny. Podkreślał formy, poprzez które wierni wyrażali swoje staranie o świątynię – była ona wystana, wyklęczana, wycierpiana i wymodlona.

Do bieńczyckiej wspólnoty powrócił już w 1969 roku. Wspomnił wtedy skalną grootę – stajnię betlejemską, w której przyszedł na świat Syn Boży. Zauważył analogię między wydarzeniami w Betlejem a staraniami o zapewnienie Chrystusowi dachu nad głową w krakowskich Bieńczycach. Podkreślił, że o tej parafii mówi się wśród rodaków za oceanem jako o „wspólnej sprawie”²². Zwrócił też uwagę na to, że Bogu należy się dach nad głową, gdyż jest to prawo ludzkie i prawo natury. W swoich życzeniach skierowanych do wspólnoty parafialnej kardynał życzył wszystkim błogosławieństwa Bożego. Uniwersalność jego życzeń wyrażała się w tym, że były one skierowane do wszelkich stanów: do ludzi ciężkiej pracy, wobec których biskup wyraził swój szacunek i cześć, do chorych, opuszczonych i dotkniętych jakąkolwiek dyskryminacją, do rodziców, dzieci i młodzieży.

Na krakowskich Azorach kard. Wojtyła celebrował pasterkę jeden raz – w 1970 roku. Czynił to pod gołym niebem, co według niego nawiązywało wprost do Bożego Narodzenia, które również odbyło się prawie w taki sposób. Metropolita w swojej homilii życzył kapłanom i parafianom, by na wzór św. Józefa niestrudzenie pukali i szukali miejsca, gdzie będzie się mógł rodzić Pan Bóg w Eucharystii. Zaznaczył, że parafia azorska jest gwałtownie rozrośnięta i wyraził pragnienie, by miała ona swój kościół, który będzie miejscem sprawowania Ofiary, wspólnoty i narodzin Boga. Zaznaczył, że wspólnota chrześcijańska, która rośnie w wielopiętrowych blokach i nowych domach, uważa, że takiego miejsca potrzebuje.

Dwukrotnie kard. Wojtyła przewodniczył „pasterce” w parafii mistrzejowickiej. Po raz pierwszy w 1971 roku. Podkreślił, że jest tam po raz pierwszy, gdyż przez wiele lat odprawiał mszę świętą w noc Bożego Narodzenia w parafii Matki Bożej Królowej Polski w Nowej

22 K. Wojtyła, *Kazanie wygłoszone w Nowej Hucie w czasie Pasterki, 24 grudnia 1969 godz. 24:00, AKKW E III 6.*

Hucie-Bieńczycach. W dalszej części homilii określił tę parafię „super-gigantem”, który liczy 70 tysięcy katolików. Nazwał to faktem społecznym, zaznaczając jednocześnie, że na osiedlu Mistrzejowice będzie 45 tysięcy mieszkańców, którzy w ogromnej większości są katolikami.

Biskup został przywitany przez dzieci, młodzież i dorosłych parafian. Na samym początku podziękował im za zgromadzenie się wokół swojego męznego kapłana wzorem wiernych z Bieńczyc, którzy pomimo słyty, deszczu, mrozu i zimna trwali pod gołym niebem, dzięki czemu wymodlili kościół i powstanie parafii. Kardynał określił teren, na którym sprawował Eucharystię, jako „najbiedniejsze miejsce” i „najbiedniejsze sanktuarium”. Było tam jedynie zadaszanie, w dodatku nielegalne, za które można było ponieść karę, tak jak za popełnienie przestępstwa. Kardynał nawiązał w ten sposób do warunków, w jakich przyszedł na świat Syn Boży, dla którego nie było miejsca w gospodzie. Zauważył tysiące ludzi, którzy przybyli, aby się modlić i którzy doskonale rozumieją okoliczności narodzin Chrystusa opisane przez Ewangelistę: „I Wy to dobrze czujecie, że trzeba przyjść właśnie tam, gdzie zimno, gdzie mroźno, gdzie jest pod gołym niebem: tam On się nade wszystko rodzi”²³. Metropolita przypomniał, że do władz wnoszone są wnioski o utworzenie na osiedlu parafii. Wskazał na przykład kapłana, który duszpasterzuje, pomimo że dysponuje jedynie solidarnością wiernych oraz ich życzliwością. Nie szukał on własnych korzyści i celów, ale pragnął nauczać prawdy Bożej znajdującej się w Ewangeli. Chciał też uczyć przykazań Bożych i zasad moralności. Metropolita retorycznie pytał, czy nie jest interesem Nowej Huty oraz całego państwa, aby kwitła tam moralność indywidualna, społeczna i rodzinna oraz by było przestrzegane prawo moralne. Podkreślił z mocą, że kapłan nauczający tych zasad, zasługuje na uznanie, a nie na kary. Zazaczył w końcu, że znakiem ubóstwa mistrzejowickich wiernych jest fakt, że są oni we wspólnocie, która oczekuje na to, by uznano ją za parafię, która gorąco tego pragnie i która chce, by wydano pozwolenie na budowę świątyni.

Po raz drugi do Mistrzejowic kardynał przybył w roku 1973. Na początku kazania odniósł się do tradycji, w myśl której biskup krakowski

23 K. Wojtyła, *Pasterka 1971 roku w Mistrzejowicach*, AKKW E III 8.

celebrował pasterkę nie w katedrze na Wawelu, ale w Nowej Hucie, w katolickiej społeczności nowego Krakowa. Zaznaczył, że przez wiele lat działo się to w Bieńczykach, ale w chwili, gdy rozpoczęto tam budowę kościoła, postanowił przenieść się do Mistrzejowic. Podkreślił owocność podejmowanych starań i zaznaczył, że warunki, choć dalej trudne, są jednak inne niż dwa lata wcześniej. Wierni znajdowali się na terenie nowego kościoła, a msza święta była sprawowana w „mikroskopijnej budce”²⁴. W pierwszych miesiącach Nowego Roku miała się rozpocząć budowa. Metropolita przypomniał o patronacie św. Stanisława, biskupa i męczennika, nad diecezją krakowską oraz o jubileuszu pięćsetnej rocznicy śmierci św. Jana z Kęt. Podziękował, że duszpasterz oraz biskup nigdy nie byli sami w walce o powstanie świątyni, ale wszyscy byli zjednoczeni jako lud Boży. Określił tamtejszą wspólnotę jako społeczność wierzących, Chrystusową i betlejemską; społeczność Wieczernika, Kalwarii, Zielonych Świąt; społeczność dwóch tysięcy lat oraz „dzisiejszej, wigilijnej Nocy, w której znów witamy Pana Jezusa w Waszej mistrzejowickiej parafii”²⁵.

Najczęściej kard. Wojtyła celebrował mszę świętą „pasterkową” na Wzgórzach Krzesławickich. Po raz pierwszy czynił to w 1972 roku. Jak wspominał na zakończenie, wspólnota ta jest odnowioną i rozprzestrzenioną parafią pleszowską. Podkreślił tam, podobnie jak we wcześniejszych miejscach, że Józef i Maryja nie mieli gdzie zatrzymać się w Betlejem. Święta Rodzina mogła się schronić w grocie, która służyła ochronie bydła podczas zimy lub deszczu. Tymczasem Syn Boży, który narodził się na Wzgórzach, nie ma dachu nad głową. Zadaniem wielotysięcznej rzeszy, która uczestniczyła w Eucharystii, miało być zaproszenie Chrystusa pod dach: „Myślimy, że to jest zgodne z tradycją naszej polskiej kultury! Boga zapraszaliśmy zawsze pod dach! Nie pozwalamy Mu rodzić się w stajni!”²⁶. Metropolita życzył, by Chrystus

24 K. Wojtyła, *Kazanie wygłoszone w Mistrzejowicach w czasie pasterki w dniu 24 grudnia 1973 roku*, AKKW E III 10.

25 K. Wojtyła, *Kazanie wygłoszone w Mistrzejowicach...*, dz. cyt..

26 K. Wojtyła, *Kazanie wygłoszone w czasie pasterki 1972 roku na Wzgórzach Krzesławickich*, AKKW E III 9.

rodził się w duszach, w rodzinach, w mieszkaniach, w warsztatach pracy i w całym społeczeństwie.

W 1973 roku kard. Wojtyła po raz kolejny przybył na Wzgórza Krzesławickie, jednak nie sprawował tam pasterki. Przed rozpoczęciem mszy świętej, którą celebrował biskup Julian Groblicki, wypowiedział jednak słowa życzeń do licznie zgromadzonych wiernych. Zapowiedział w nich, że nie ustanie w staraniach o to, by Chrystus miał dach nad głową. Do tego samego wezwał parafian, podkreślając, że jest to wynik żywej wiary i miłości względem Boga. Kardynał wyraził przekonanie, że wierni ze Wzgórz będą mieli możliwość obcowania z Panem i ze sobą nawzajem w dobrych, ludzkich warunkach, a nie w deszczu i chłodzie.

W 1976 roku kard. Wojtyła powrócił do odprawiania pasterki na Wzgórzach Krzesławickich dla parafian stamtąd oraz ze Stoków. Po raz kolejny nazwał miejsce, w którym się znajduje razem z wiernymi, najbardziej podobnym do miejsca narodzin Syna Bożego: „stąd też czerpiemy nadzieję; jeśli Bóg chciał się urodzić w stajni, jeśli Bóg chciał przyjąć obywatelstwo tej ziemi, rodząc się w stajni, to Jego narodzenie wśród nas, pod gołym niebem, przy tym zadaszeniu, jest dalszym ciągiem, jest autentycznym powtórzeniem Jego betlejemskich narodzin”²⁷. Na koniec, składając życzenia, biskup wyraził pragnienie, aby Chrystus, wpisany przed tyloma stuleciami w rejestr obywateli Polski, został uznany za obywatela również w Nowej Hucie, oraz by otrzymał wreszcie dach nad głową.

Rok później biskup Wojtyła celebrował swoją ostatnią „kardynalską” pasterkę po raz trzeci na Wzgórzach Krzesławickich. Podkreślił, że to rokroczne gromadzenie się na mszy w noc Bożego Narodzenia jest szczególnie serdecznym, doniosłym i wymownym zgromadzeniem ludu Bożego parafii, która się tworzy. Metropolita przypomniał, że zadaniem biskupa krakowskiego jest opuszczanie w takie dni katedry wawelskiej, by przybyć do miejsc, gdzie Chrystus jest bezdomny. Kardynał wspominał ks. prałata Jana Hycy, którego nazwał zasłużonym proboszczem. W 1977 roku funkcję tę sprawował na Wzgórzach ks. prałat Jakub

27 K. Wojtyła, *Kazanie wygłoszone w czasie pasterki na Wzgórzach Krzesławickich 24 grudnia 1976 roku*.

Gil, który witając biskupa, nazwał go ojcem. To on według słów kard. Wojtyły utorował drogę dla tej wspólnoty. Zostały podkreślone zasługi jego współpracowników – kapłanów, którzy zabiegali o powstanie świątyni, a także pracowali razem z parafianami w mróz i słońce, w upał i pogodę, w czas i nie w czas, by kształtowała się jedność ludu Bożego wokół Chrystusa narodzonego, ukrzyżowanego i zmartwychwstałego.

Kardynał wyraził radość z tego, że dokonał się pierwszy krok w uzyskaniu pozwolenia na budowę ośrodka duszpasterskiego, w którym miały być sale katechetyczne i mieszkania dla kapłanów. W dalszej perspektywie miał też powstać kościół, gdyż bez niego istnienie ośrodka byłoby pozbawione sensu. Biskup poinformował wiernych, że podziękował za decyzję władzom, które wyszły na spotkanie potrzeb katolickiego społeczeństwa.

Ostatnia parafia, w której kard. Wojtyła przewodniczył pasterce, znajdowała się w dzielnicy Krowodrza. Modlił się tam z wiernymi po raz pierwszy w 1974 roku. Stwierdził, że miejsce, w którym się znajdują, „najlepiej przypomina miejsce Narodzenia Pana Jezusa”²⁸. Tam również nie było dachu nad głową i wszyscy stali pod gołym niebem. Przypomnił, że tej samej nocy papież Paweł VI w Bazylice św. Piotra w Rzymie inauguruje Rok Świąty. Wezwał do duchowej łączności z nim oraz ze wszystkimi wspólnotami chrześcijańskimi, które witają narodzonego Chrystusa na całym okręgu ziemi. Kard. Wojtyła przedstawił właściwy cel obecności na mszy świętej w tym miejscu: ogrzanie miłością nowo narodzonego Dziecięcia, które nie ma schronienia. Przypomnił też szlak swojego „pasterkowego” pielgrzymowania: Nowa Huta-Bieńczyce, Mistrzejowice, Wzgórza Krzesławickie, Azory, Krowodrza. Cechą charakterystyczną zawsze było odprawianie bożonarodzeniowej Eucharystii pod gołym niebem oraz uczestnictwo w niej współczesnych pasterzy, którzy byli pierwszymi wyznawcami Jezusa. Podkreślił z mocą, że powinien On w końcu zostać wpisany w rejestr obywateli państwa polskiego i jako taki otrzymać dach nad głową razem ze swoją wspólnotą. Zaznaczył, że obywatel ma do tego

²⁸ K. Wojtyła, *Kazanie wygłoszone w czasie Pasterki na osiedlu Krowodrza dnia 24 grudnia 1974 roku.*

pełne prawo, bo swoją rzetelną pracą buduje wspólne dobro ojczyzny. Biskup podziękował duszpasterzom oraz wszystkim przedstawicielom, którzy udawali się do władz, nie zrażając się przeszkodami, „i orędują w tej słusznej, sprawiedliwej, obywatelskiej, demokratycznej sprawie”²⁹. Zakończył odwołaniem się do wiary i miłości, które pomagają w przezwyciężeniu i pokonywaniu wszystkich przeszkód. Życzenia kardynałowi składały dzieci, a także młodzież i dorośli parafianie. W odpowiedzi na nie biskup Wojtyła życzył, by zostały spełnione potrzeby dziesiątek tysięcy mieszkańców krowoderskiego osiedla związane z powstaniem kościoła oraz sal katechetycznych.

W 1975 roku krakowski kardynał celebrował pasterkę w tym samym miejscu – na Osiedlu Krowodrza w ośrodku duszpasterskim pod wezwaniem bł. Królowej Jadwigi. Na początku homilii odniósł się do życzeń parafian i odwzajemniając je, wyraził pragnienie, by wśród nowoczesnych domów i wielopiętrowych bloków, mógł stanąć Dom Chleba, do którego będą mogli przychodzić ludzie po to, aby nakarmić się Chlebem – Ciałem Chrystusa dającym życie wieczne. W momencie sprawowania mszy świętej, jak wynika ze słów kardynała, było tam tylko „nędzne zadaszanie, bez dachu nad głową”³⁰. W dalszym ciągu nie było zezwolenia, pomimo wielu starań. Pojawiło się natomiast przeświadczenie władz Krakowa, że na osiedlu tym powinien powstać „punkt sakralny”. Metropolita uznał to za osiągnięcie jedynie wstępne, ale wynikające z postawy pełnej konsekwencji. Zapowiedział dalsze dążenia do tego, by przeświadczenie władz przerodziło się w coś realnego, fizycznego.

Zakończenie

Władze komunistyczne swoimi rozporządzeniami komplikowały lub uniemożliwiały budowę kościołów, pomimo starań podejmowanych przez wiernych, duszpasterzy i biskupów.

29 K. Wojtyła, *Kazanie wygłoszone w czasie Pasterki na osiedlu Krowodrza...*, dz. cyt.

30 K. Wojtyła, *Kazanie wygłoszone w czasie pasterki na Osiedlu Krowodrza dnia 24 grudnia 1975 roku*.

Podczas kazań wygłaszanych na pasterkach kard. Karol Wojtyła podkreślał, że Chrystus jest obywatelem kraju i dlatego ma prawo do dachu nad głową. Często odwoływał się do tego, że dla Jezusa nie było miejsca, kiedy przychodził na świat w Betlejem. Wzywał wielotysięczne rzesze ludzi, które przybywały na modlitwę, do walki o prawo do wolności publicznego wyznawania swojej wiary w jednego Boga. Dzięki tym staraniom i zjednoczeniu ludzi wszystkie kościoły ostatecznie zostały wybudowane i przeznaczone do sprawowania w nich liturgii.

Ponadczasowość przepowiadania kard. Wojtyły w trakcie kazań „pasterkowych” nie dotyczyła tylko Kościoła krakowskiego. Zwracał się on także do rodaków poza granicami kraju, do biskupów z różnych państw i kontynentów, i z różnych ras, do wiernych w innych diecezjach. Zapraszał ich do wspólnego opłatka oraz do stołu eucharystycznego, który znajdował się pod gołym niebem. Zwracał mocno uwagę na jedność w wyznawaniu wiary w Boga, który staje się człowiekiem.

Abstrakt

Społeczno-pastoralne przesłanie z wybranych kazań „pasterkowych” kard. Karola Wojtyły w latach 1968–1977

26 czerwca 1967 roku na konsystorzu w Bazylice św. Piotra w Rzymie biskup Karol Wojtyła otrzymał insygnia kardynalskie. Jako biskup krakowski zabiegał u władz komunistycznych o to, by udzielały pozwoleń na budowę nowych kościołów. W latach 1968–1977 sprawował pasterki na terenie parafii, które o to się starały. Było to na osiedlach: Azory, Krowodrza, Mistrzejowice i Wzgórza Krzesławickie. Podkreślał, że Chrystus jako obywatel kraju powinien otrzymać prawo do dachu nad głową i rodzić się na ołtarzu w godnych warunkach. Jego troska duszpasterska oraz zdecydowana postawa wobec władz państwowych przyczyniły się do tego, że wszystkie kościoły powstały, a wierni do dzisiaj mogą się spotykać się w nich na modlitwie.

Słowa kluczowe: budownictwo sakralne, Karol Wojtyła, kazanie, pasterka, wspólnota, władze komunistyczne

Abstract

Socio-Pastoral Message from Chosen Christmas Midnight Masses Sermons of Cardinal Karol Wojtyła in the Years 1968–1977

On June 26, 1967, at a consistory in the Basilica of St. Peter in Rome, Bishop Karol Wojtyła received the cardinal insignia. As the Bishop of Krakow, he sought permission from the communist authorities to build new churches. Between 1968 and 1977, he celebrated Christmas midnight masses in parishes that requested them, particularly in the housing estates of Azory, Krowodrza, Mistrzejowice, and Wzgórza Krzesławickie. During his sermons, he emphasized the necessity for Christ, as a symbolic citizen, to have the right to a roof over his head and to be born on an altar in dignified conditions. Cardinal Wojtyła's pastoral commitment and firm attitude played a decisive role in ensuring the construction of these churches, which continue to serve as places of prayer and community gatherings to this day.

Keywords: Christmas Midnight Mass, Communist Authorities, community, Karol Wojtyła, religious construction, sermon

Bibliografia

- Analiza polityki wyznaniowej w latach sześćdziesiątych w PRL sporządzona w czerwcu 1970 r. przez Wydział Administracyjny KC PZPR, [w:] Tajne dokumenty państwo-Kościół 1960–1980*, Londyn 1996.
- Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997.
- Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2003.
- Franczyk J. L., *Na fundamencie Krzyża. Kościół katolicki w Nowej Hucie w latach 1949–1989*, Kraków 2004.
- Gryz R., „*Na masowe budownictwo sakralne nie pójdziemy*”. *Ekipa Gierka wobec budowy katolickich świątyń (1970–1980)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 4 (2005) nr 1, s. 123–153.
- Krzysztońek J., *Kościół katolicki w Nowej Hucie w okresie gierkowskim. Rozwój sieci parafialnej i budownictwa sakralnego*, „Studia Sandomierskie” 26 (2019), s. 169–194.
- Kucharczyk G., *Czerwone karty Kościoła*, Poznań 2002.
- Parafia Rzymskokatolicka Niepokalanego Poczęcia NMP, *Historia Kościoła Parafialnego pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP i Klasztoru Franciszkanów (Reformatów) w Krakowie-Azorach*, <https://parafia-azory.pl/index.php/historia-kościoła> (17.11.2023).
- Parafia Rzymskokatolicka Świętej Jadwigi Królowej, *Początki Parafii*, <https://swietajadwiga.diecezja.pl/historia/poczatki-parafii> (17.11.2023).

- Przybyszewski B., *Zarys dziejów diecezji krakowskiej (do roku 1994)*, Kraków 2000.
- Raina P., *Stefan Kardynał Wyszyński, Prymas Polski*, t. 2, Londyn 1979.
- Tajne dokumenty Biura Politycznego. Grudzień 1970*, oprac. P. Domański, Londyn 1991.
- Wojtyła K., *Kazanie wygłoszone w czasie pasterki w Nowej Hucie*, AKKW E III 5.
- Wojtyła K., *Kazanie wygłoszone w Nowej Hucie w czasie Pasterki, 24 grudnia 1969 godz. 24:00*, AKKW E III 6.
- Wojtyła K., *Kazanie wygłoszone w czasie pasterki na Azorach dnia 24 grudnia 1970 roku*, AKKW E III 7.
- Wojtyła K., *Pasterka 1971 roku w Mistrzejowicach*, AKKW E III 8.
- Wojtyła K., *Kazanie wygłoszone w czasie pasterki 1972 roku na Wzgórzach Krzesławickich*, AKKW E III 9.
- Wojtyła K., *Kazanie wygłoszone na Wzgórzach Krzesławickich przed Pasterką w dniu 24 grudnia 1973 roku*, AKKW E III 10.
- Wojtyła K., *Kazanie wygłoszone w Mistrzejowicach w czasie Pasterki w dniu 24 grudnia 1973 roku*, AKKW E III 10.
- Wojtyła K., *Kazanie wygłoszone w czasie Pasterki na osiedlu Krowodrza dnia 24 grudnia 1974 roku*.
- Wojtyła K., *Kazanie wygłoszone w czasie pasterki na Osiedlu Krowodrza dnia 24 grudnia 1975 roku*.
- Wojtyła K., *Kazanie wygłoszone w czasie pasterki na Wzgórzach Krzesławickich 24 grudnia 1976 roku*.
- Wojtyła K., *Kazanie wygłoszone w czasie Pasterki na Wzgórzach Krzesławickich dnia 24 grudnia 1977 roku*.
- Wroński J. S., *Dwa kościoły w Nowej Hucie-Bieńczykach. Dramatyczne dzieje budowy*, „*Analecta Cracoviensia*” 36 (2004), s. 569–606.
- Wroński J. S., *Kościół Miłosierdzia Bożego na Wzgórzach Krzesławickich*, [w:] *Budujemy kościół. Współczesna architektura sakralna w Nowej Hucie*, red. M. Niezabitowski [i in.], Kraków 2010.

